

BOJTÁR ENDRE

BALTISZTIKA? BALTISZTIKA! BALTISZTIKA

A baltisztika az a tudomány, amelyik a balti kultúrákkal foglalkozik. De mi az, hogy balti? A „balti” szónak több jelentése van: földrajzi értelemben a Balti-tenger partján lakót, baltikumit jelent, politikai értelemben a három balti állam: Észtország, Lettország és Litvánia polgárát, nyelvi-nyelvészeti (filológiai) értelemben csak az indoeurópai nyelvet beszélő letteket és litvánokat, valamint több kihalt-asszimilálódott nyelv-nyelvjárás egykori beszélőjét (amelyek közül a néhány írásos emlékekkel is rendelkező s csak a 17–18. században kihalt porosz a legjelentősebb, míg a többi: a jatving, a kurs, a sel, a zemgal ún. toponomasztikai nyelv, vagyis csupán hely- és személynevekben maradt fenn).

Semmi meglepő nincs abban, hogy egy ilyen, viszonylag csekély létszámú társasággal kevés embernek jut eszébe foglalkozni, s akik ilyesmire adják a fejüket, azok a legtöbbször bogaras különcök. Én nem éreztem magam annak. A kezdet kezdetén, több mint ötven évvel ezelőtt a tudományos érdeklődés vezérelt: az 1910–20-as évek avantgárd költészetét tanulmányozva, a magyar és a szláv irodalmak néminemű ismeretében az az ötletem támadt, hogy a balti irodalmakban is kell valami hasonlónak lennie. (Valahogy úgy, ahogy Mengyelejev a maga periodikus rendszerében a meglévők alapján akkor még ismeretlen elemek létét következtette ki.) Levelet írtam a Lett és a Litván Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete igazgatóinak, amelyben könyveket kértem. Kaptam is, e könyvekből megtanulgattam lettül és litvánul, s elkezdtem olvasni.

A dolgozat címében szereplő csodálkozó kérdésre mindenesetre az első lelkesedés felkiáltása után a nyugodt munkálkodás a végső válasz.

A kis irodalmak történése szükségképpen válik mindenessé. Én is kénytelen voltam a balti kultúra újabb és újabb területeibe és korszakaiba beleártani magam, s így, lassanként belekeveredve mindenfelébe, egyszer csak a baltisztika mezején találtam magam, azon a tudományterületen, amelynek előttem soha nem volt hazánkban művelője. A magyar baltisztika megalapítója – ez gyönyörűen hangzik, ám az ifjonti lelkesedés langyosodásával korán feltámadt a gyanú is bennem: talán nem véletlen, hogy annyi sok okos ember mind ez idáig nem érezte szükségét annak, hogy erre adja a fejét, s hogy van-e sok értelme olyasmit közvetíteni, ami csupán néhány embert érdekel. De aztán csináltam tovább, amiben szerepet játszott az a sok szeretet és megbecsülés, amivel a lettek, de főként a litvánok engem is – mint mindenkit, aki kultúrájukért a legcsekélyebbet is teszi – elárasztottak, meg az is, hogy mint a ritkán járó buszra váró utas, sajnáltam otthagyni azt, amibe már annyi időt és energiát fektettem, meg az, hogy az 1985-ben kiadott *Kevés szóval litvánul* abszurd című nyelvkönyv segítségével sikerült elég sok embert rossz útra csábítanom (vagy jó útra térítenem); elég az hozzá, hogy legalább egy időre mindig meggyőztem magam: nem hülye balek, hanem a népek barátságának szorgos robotosa vagyok.

1986 elején támadt az az ötletem, hogy szinte lexikoncímszó-szerű rövideggel írjak valamiféle összefoglalást a filológiai értelemben vett balti nyelvekről, ami talán egyetemi jegyzetként is használható lenne. Nagy nehezen össze is ütöttem vagy száz gépelt oldalt. Írás közben azonban rá kellett jönnöm, hogy lehetetlen nyelvleírást adni a nyelvet beszélők történelmének legalább felületes ismertetése nélkül, főként ez esetben, hisz itt olyan, részben kihalt nyelvekről-nyelvjárásokról van szó, amelyek egyikének-másikának még a nevét sem írta le soha senki magyarul. Ekkor határoztam el, hogy megpróbálom az elejétől elmondani a baltiak történetét, négy egymásra épülő részben. Az első tárgya lenne a legősibb emlék, a balti nyelvek és a nyelvek kapcsán a történelem előtti történelem, az őstörténet; a másodiké a történelmi idők (a 9. századtól már gyér írásos emlékekben is megörökített) történelme; a harmadiké a nyelvnel fiatalabb tudatformák, az írásbeliség előtti szellemi kultúra (mitológia, folklór); s a negyediké a 16–17. századtól létező lett és litván irodalom összehasonlítása. Az ősködtől napjainkig – ez volt a nagyralátó vállalkozás lényege. Az első három rész úgy-ahogy el is készült (*Bevezetés a baltisztikába* című 1997-ben megjelent könyvemben, amely angolul két évvel később *Foreword to the Past* címen látott napvilágot), míg a negyedikről lemondtam, mert közben szilárd meggyőződésemmé vált, hogy teljes irodalmak összehasonlítása lehetetlen, s a két balti irodalomnak sincs sokkal több köze egymáshoz, mint akármelyik szomszédos és hasonló történelmi körülmények között fejlődött irodalomnak, mondjuk a litvánnak és a fehérorosznak vagy a lettnek és az észtnak.

Mi mozgatta munkámat? Próbálom indítékait, indítékaimat megfogalmazni. Túl a minden tudományos munka háttérében meghúzódó hiú ismeretvágyon, emberi kíváncsiságon, egy idő után lett itt valami szokatlan, valami többlet, amely ellensúlyozta mindmáig tartó kételyeimet. Az az öröm, ami abból adódott, hogy egy egész kultúrát vélek abban a lét és nemlét, valóságosság és kitaláltság közötti állapotban, abban a köztes helyzetben felfedezni, ami először öntudatlanul, majd – nyilván a baltiak immár több évtizedes hatására is – később egyre tudatosabban számomra is kitüntetett helyzetté és értékké vált. Nézzük meg egy kicsit közelebbről, mit jelent ez a felemás kettősség a nyelv, a mítoszok, a történelem és az irodalom esetében.

A balti nyelvek

■ A balti nyelvek az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartoznak, ami azt jelenti, hogy a baltiak ősei valamikor – a becslések az i. e. 4000-től 2000-ig terjednek – azt az indo-

európai ősnyelvet beszéltek, amelynek meglétéről, idejéről, tartamáról, elterjedési helyéről az egymásnak legellentmondóbb elméletek alakultak ki, s amelyet nemrég valaki találóan tudományos fantomnak nevezett. Nem kevésbé ködképszerű a következő lépcsőfok: az indoeurópai ősnyelv ágakra szakadván, volt-e olyan időszak – egyesek szerint i. e. 2500, mások szerint csupán i. sz. 600 körül –, mikor a nyelvileg egymáshoz kétségtelenül legközelebb álló szláv és balti törzsek együtt éltek, s közös nyelven, balti-szlávul beszéltek? De utána is, egyáltalán: hány balti nyelvet kell számon tartanunk?

A ma is élő letten és litvánon kívül írásos emlék csak a 18. század elején kihalt porosz nyelven maradt fenn. A többire, a – hol a litván, hol a porosz nyelvjárásának, hol külön nyugatbalti nyelvnek tartott – jatvingra, a kursra (melyről csak V. Kiparsky 1939-ben megjelent vastag monográfiája bizonyította be véglegesen, hogy nem a finnugor lívhez áll közel), a zemgalra és a selre csupán idegen nyelvű krónikák elszórt említéseiből és főként a „szabályos” lettől és litvántól eltérő földrajzi nevekből, vízinevekből következtethetünk.

De a biztosan külön nyelvnek tartható porosz, lett és litván ontológiai státusa is így-úgy lukacsos.

A porosz írásos emlékek (egy kétsoros tréfás diákrigmus, két kéziratos német–porosz szószedet és három 16. századi nyomtatott lutheránus katekizmus, két nyelvű – német és porosz – hittankönyv) összesen kb. 2250 különálló szót tartalmaznak. A szótárak és a katekizmusok szerzői német papok voltak, akik alkalmanként többnyire írástudatlan porosz parasztok segítségét vették igénybe. További hibaforrást jelentenek a másolási, illetve nyomdahibák. A porosz nyelv rekonstruálását az is nehezíti, hogy alig van teljes paradigma; például a 280 fennmaradt igének 57 százaléka csupán egyetlen alakban szerepel, még a létige ragozása is hiányos. A szolgálai szószerinti fordítások miatt szinte semmit nem lehet tudni a mondattanról. E hiányok pótlására nemcsak a hely- és személyneveket próbálják felhasználni, hanem a poroszországi német, lengyel és litván nyelvjárásokban fellelhető prussizmusokat (prutenizmusokat) s természetesen a lett és litván párhuzamokat is.

Miután az 1260-as ún. nagy porosz felkelés során a porosz vezető réteg nagy része elesett a harcokban, majd az egészen 1295-ig fel-fellobbanó felkelés elfojtása után a megmaradtak vagy Litvániába menekültek, vagy elnémetesedtek, illetve el-lengyelesedtek, a porosz nyelv – a közép- és kelet-európai történelemben ismerős módon – parasztnyelvvé süllyedt. A 16. századi porosz írásbeliség emiatt sem tudott továbbfejlődni. A 17. században még használták a poroszt nyilvános érintkezésben is, majd egyre jobban visszaszorult „családi nyelvvé”, s végleg a 18. század első évtizedeiben halt ki, mikor a hétéves háború és a nyomában támadt pestisjárvány kiirtotta Kelet-Poroszország lakóinak jó részét, s helyükre Európa minden részéből új telepesek jöttek.

A „lett nyelv” fogalma a 19. század közepén honosodott meg, addig csupán nyelvjárásai léteztek; hogy azok miért nem enyésztek el – a poroszhoz meg a többihez hasonlóan – a *Drang nach Osten*, a Keletre nyomulás német és a *Drang nach Westen*, a Nyugatra nyomulás szláv szorításában –, az rejtély. Legnagyobb nyelvjárásáról, a latgalról azonban szüntelen vita folyik: önálló nyelv vagy nyelvjárás? A különbség közöttük nem nagyobb, mint a külön nyelvnek számító cseh és a szlovák, s jóval kisebb, mint egyes német nyelvjárások között.

A litván nyelv is majdnem belepusztult abba, hogy léte nem volt teljes, hisz sokáig hiányzott mögüle az írásbeliség támasza. Ezért nem használhatták hivatalos államnnyelvként a középkori Kelet-Európa legnagyobb soknemzetiségű birodalmában, a Litván Nagyfejedelemségben, ahol ugyan az egymilliónyi litván uralkodott a nyolcmilliónyi ortodox keleti szláv felett, de ahol az udvar és a kancellária nyelve a kele-

ti szlávnaak egy olyan változata volt, amely a későbbi ukránnal, majd fehérorosszal azonosítható. (Avval a fehérorosszal, amelynek a fogalma is csupán a 19. század legvégétől létezik...) Alighogy írásbelisége a 16. század végén megszületett, a litván egy másik szláv nyelv, a lengyel tengerében látszott eltűnni, olyannyira, hogy a kultúrahordozó értelmiség legjobb képviselői között még a 20. század elején is sokan voltak olyanok, akik a maguk nyelvújító-nemzetébresztő harcát reménytelennek, kilátástalannak tartották. Elsősorban azért, mert az orosz elnyomással szemben a jelen szabadságáért harcolni a lengyel szabadságért folytatott harccal volt egyenlő. A litvánoknak csak múltjuk volt. Jól példázza ezt, hogy amikor a 19–20. század fordulóján felmerült, hogy a valamilyen autonómiára talán szert tevő Litvániának mi legyen a fővárosa, a hat számításba vett város között Vilnius csak azért szerepelt, mert egykor az volt Litvánia székvárosa – ám a századfordulón lakosainak mindössze két százaléka volt litván. Az „ideiglenes státushoz” leginkább az önkifejezés korlátozottsága járult hozzá, ami az írásbeliség, illetve a szabadság hiányából fakadt: a baltiakkal helyett mindig mások beszéltek róluk.

A balti mitológia

■ Pogány vallásukról s az idegenek, a keresztények érdekei szerint kitalált-hamisított „isteneikről” is. A hagyományteremtő hamisítás több évszázados folyamatát itt most csak egyetlen példán szemléltetem. A 15–16. század fordulóján írt krónikájában a lipcsei Erasmus Stella említi Vidvutus (későbbi litvános formájában: Vaidevutis) zászlaját. Stella a maga meséit a 6. századi Jordanes gót krónikájának a mintájára koholja. Jordanesnél szerepel a *Vidivarii* népnév, s ebből csinálta Stella Videvut király nevét. Stellától a gátlástalan Simon Grunau veszi át az „adatot”, s a maga krónikájában (1529) alaposan kiszínezi-továbbfejleszti. Grunau története úgy szól, hogy az utolsó porosz uralkodó, Widowuto és bátyja, a főtáltos Brutenis (litvánosan Prutenis) 500-ban elevenen elégették magukat. Maradt Widewuto után egy öt könyök hosszú és három könyök széles fehér zászlólepel, amelyen három porosz isten mellképe látható, alatta címerre támaszkodó két fehér paripa, az istenek körül, a zászló szélén pedig cirill betűkre hasonlító írás. Amit komoly tudósok próbáltak megfejteni, noha már a Grunaut kiadó M. Perlbach azt írta, hogy „fölsőlegesen mondani is, hogy a zászló a felirattal együtt kizárólag Grunau képzeletében létezik”. A zászló felbukkan másoknál is. A 16–17. század örökét átvette a 19. század nemzeti újjászületési mozgalma, s a zászló a nemzeti romantika idején önálló életre kelt: többször megjelent nyomtatásban, de még a 20. század történetírói is komolyan vették, utoljára 1926-ban közölte újra az egyik nagy „nemzeti ébresztő”, J. Basanavičius. A legújabb időben annyi mással együtt a zászló meséje is az ún. neomitológusok, elsősorban V. Ivanov és V. Toporov kezén éledt újjá, s baltikumi követőik ma már újra készpénznek veszik, sőt nagy ívű „történeti” elemzések épülnek rá, amelyek – ahogy a sakkozók mondják – kis anyagból egy egész balti Olümposzt hoztak létre, olyan tudományos építményt, amelynek elfogadásában vagy elutasításában a hit játssza a fő szerepet.

A balti történelem

■ A balti történelem kezdeteiről szinte semmit sem tudunk. Amikortól ismerjük, kb. a 12. századtól, azóta viszont nem balti: a lett esetében német (dán, lengyel, svéd és orosz megszakításokkal), a litván esetében lengyel. A saját és az idegen aránya változó, s a saját néha majdnem a nullára csökken: a nemzethalál egészen a 20. század végi rendszerváltásig a balti történelem valóságos kategóriája volt. Szimbolikus ér-

vényű, hogy a balti államok 1940-es szovjet bekebelezésével a világ egyik része halottnak, a másik része „csak” tetszhalottnak tekintette őket. A múlt bizonytalan létállapotú maradványaival van tele a jelen. A most már majdnem szintiszta litván kisváros, Klaipėda – az 1923 és 1938 közötti időszaktól eltekintve mindig: Memel – egyetlen látnivalója a főterén álló bájos szobor, ami az itt született 17. századi német költő, Simon Dach versének hősnőjét, Ännchen von Tharaut ábrázolja.

A balti irodalmak

■ S az irodalom? A lett irodalom szerzői-fordítói egészen a 19. század második feléig majdnem kivétel nélkül németek, a legtöbbször papok voltak. Mint például Ernst Glück, az első teljes Biblia-fordítás szerzője, aki a svéd király kérésére költözött Rigába, s tanult meg öt év alatt lettül, hogy aztán elkészíthesse a lett irodalmi stílusra máig ható munkáját. A szépirodalom megalapítójának tartott Gotthard Fridrich Stender, vagy ahogy hívják: Öreg Stenders is német pap volt, aki azonban sírjára már azt vésette: „Itt nyugszik G. F. Stenders. A lett.” A német felvilágosítók kétlelkűségére jellemző, hogy fia, Ifjú Stenders, az első lett nyelvű színdarab szerzője a végcélát a teljes elnémetesítésben látta. Annak, hogy a lett írásbeliséget német papok teremtették meg, az a következménye, hogy a fordított irodalomba olyan, a lett nyelvtől idegen germanizmusok is bekerültek, amelyek mind a mai napig használatosak prédikációkban, egyházi szövegekben, s a stílusnak bizonyos emelkedettséget kölcsönöznek.

A litván irodalom kezdetén álló csoda, Kristijonas Donelaitis műveit csak annak az eldugott kelet-poroszoszországi falunak a hívei ismerhették, ahol a költő pap volt, hisz életében egyetlen sora sem jelent meg nyomtatásban, s műve csak a 20. században kezdett hatni.

A lett és a litván irodalom késői, a 19. század végén kezdődött formálódását, nagykorúvá érését megtörte a szovjet megszállás, s az emigrációban, munkatáborokban született, otthoni íróasztalfiókba rejtett és nem létezőnek hitt, alig-létezőnek tartott cserepeket a rendszerváltás körül kezdték összeragasztgatni – ki tudja, milyen valóságos egészé.

Csak néhány példát ragadtam ki. A balti kultúra majd minden jelenségére jellemző ez a „van is, meg nincs is” állapot, melynek megvilágítására könyvtárakat írtak-vitatkoztak össze. Miért akartam újabb kötetekkel szaporítani a közteslétnek ezt a leltárát? Miért vonzó számomra a filológiával körülbástyázott dajkamese, a szilárd tények garmadájába bebetonozott bizonytalanság? Próbálom a választ száraz-szenvtelenül megfogalmazni, bár bizonyos lila felhangoktól nyilván nem menekedhetek: azért, mert a balti kultúra e szerkezetén mintha általában az emberi lét szerkezete derengene át. Mint olyasvalakinek, aki az egyéni túlvilágban, ennél fogva semmiféle istenben nem hisz, s akit az érte „cserébe” kapható, a kultúra hagyományában elérhető kollektív túlvilág ígérete nem vigasztal, de aki a rövid emberi életet annyi jótéménnyel, gyönyörűséggel, élnivalóval zsúfoltnak látja, ez a fáradhatatlan, örömteli készülődés a semmire megvilágító erejű életprogram.

Személyes elkötelezettségemen túl azonban felhozhatók-e objektív vagy legalábbis objektívebb érvek amellet, hogy szükség van baltisztikára? Csak néhány tudományterületet fogok említeni, ahol ez a szükséglet nyilvánvaló. Persze erre könnyű azt felelni, hogy ha a magyar tudomány eddig is megvolt baltisztika nélkül, akkor ezután is meglesz. Ám számomra az is kiderült, hogy a baltisztika nélkül tudásunk saját régióink kultúrájáról is tökéletlen, hiányos, hogy ne mondjam, provinciális.

A nyelvészetben, különösen az összehasonlító indogermanistikában komoly kutatás a legarchaikusabb élő indoeurópai nyelvek, a lett, de különösen a litván ismer-

rete nélkül elképzelhetetlen. Ismert A. Meillet múlt század elején tett kijelentése: „Aki azt akarja tudni, hogyan beszéltek őseink, utazzon el, és hallgassa meg, hogyan beszél a litván paraszt.” A nagy indogermanisták mindegyike – A. F. Pott, A. Schleicher, A. Leskien, A. Bezzenberger, W. Thomsen, F. de Saussure, A. Meillet, J. Baudoin de Courtenay, L. Hjelmslev, P. Arumaa, J. Kurlowycz, M. Vasmer, P. Ariste stb. – nemhogy tudott „baltiul”, de munkássága egyik alappillére volt a baltisztika. S nálunk? A *Bevezetés a baltisztikába* című kézikönyvben összefoglaltam a kérdést, de azelőtt csupán Makkay János tollából jelent meg egy könyv (*Az indoeurópaiak*, 1991). A szerző régész volt, s elkövette az egész összehasonlító nyelvtudomány történetén végigvonuló alapbűnt: az etnikum és a nyelv azonosítását.

A balti kultúrák ismeretének a hiánya a történettudományban a legriasztóbb. Csak öt korszakot említek, ahol ez a hiány egyenesen torz összképet eredményez. Az egyik a középkor, amikor a Litván Nagyfejedelemség kétszáz éven keresztül Európa legnagyobb területű, soknemzetiségű birodalma volt. Történeiszéink munkáiból e birodalom történetének minimális ismerete is hiányzik. A másik a keresztes háborúk kora. A keresztes háborúk alatt még lexikonjaink is szinte kizárólag a Szentföld visszafoglalására indított nyolc „nyugat-európai” háborút értik, holott ezek legfeljebb arra döbbsenthettek rá, hogy a katolikus vallásnak a zsidó Jézus evangéliumához semmi köze, s hogy a kereszténység milyen pusztító hatású volt Európa kultúrájára. Ezzel szemben a pogány baltiak megtérítése céljából indított kelet-európai keresztes háborúk maradandó nyomot hagytak a földrész történelmében, hiszen végső soron ezeknek köszönhetjük a majdani Németország létrejöttét.

A kelet-európai keresztes hadjáratok ágyaztak meg a reformációnak. Luther mozgalma leírható-tanulmányozható a teológia, a német irodalmi nyelv, Luther személyes sorsa stb. szempontjából. A reformáció legfőbb kiváltó oka azonban homályban marad, ha nem ismerjük részleteiben is azt a politikai-hatalmi kontextust, amelyben Luther működött. Ha tudjuk azt, hogy a reformáció nem elsősorban szellemi mozgalom volt, hanem annak a hatalmas játszmának a része, amelyet a későbbi Németország magját képező s a balti poroszok leigázására-térítésére alakult, 1226-tól 1525-ig fennálló Német Lovagrend 1226-tól 1525-ig létező, 58 000 km²-en elterülő állama a katolikus Lengyelország és egyre inkább az ortodox Moszkva ellen folytatott, akkor értjük meg valójában, hogy 1525-ben Albrecht von Hohenzollern-Ansbach, a Német Lovagrend nagymestere. Luther pártfogója és híve, hogyan változott át szinte egyik napról a másikra világi uralkodóvá, akinek színváltozását természetesen követte összes alattvalója, s így jött létre a világ első protestáns állama, a Porosz Fejedelemség.

A 20. század történelme sem érthető a baltikumi fejlemények ismerete nélkül. A II. világháború Kelet-Európában kezdődött. (A szörnyű 20. század legszörnyűbb két évéről 1989-ben jelentettem meg könyvet *Európa megrablása: a balti államok bekebelezésének története dokumentumok tükrében 1939–1989* címmel, amelyben először közlöm többek között a két Hitler–Sztálin-paktum szövegét magyarul.) Mindaz, ami Észtországban, Lettországon és Litvániában 1940 nyarán hat hét alatt játszódott le – szovjet szocialista köztársasággá alakítás, államosítás, diktatúra, terror stb., stb. –, 1945 után az úgynevezett népi demokráciákban három évet vett igénybe. Ehhez képest a balti államok legtöbbször még a legjobb magyar történészek nagy, összefoglaló műveiben is említetlenül maradnak. Az 1989–91-es kelet-európai rendszerváltozás története ugyancsak nem teljes a Baltikum figyelembe vétele nélkül.

A balti mitológia és mítosz kutatás az összehasonlító mítosz kutatásban kulcsszerepet játszik, tekintve, hogy nemcsak dilettáns „őstörténészek”, hanem komoly tudósok is úgy gondolják, hogy az archaikus nyelv archaikus mitológiával társul. A tévisméknek (tévhiteknek!) e téren olyan rendszere alakult ki, melynek cáfolata való-

ságos paradigma, és ezért nemcsak a balti kultúrák kutatóit, hanem minden nyelv-történészt, régészt, antropológust, történészt érint.

S végül: érdemes-e megismerni a lett és a litván irodalmat? Kényes kérdés, amelyre csupán a jelen pillanatig adható érvényes válasz, és a válaszadó a balti kultúrák propagálásának Szküllája és a világirodalom legjobb műveihez mérő irodalomkritika Kharüdisze között hajózik. Arról a csacska kérdésről van szó, hogy egy lakatlan szigetre vinnék-e magammal lett vagy litván könyvet. A pimasz válasz az, hogy régi mániám éles különbséget tenni költészet és próza között. Nagyon kevés prózai mű van, amely a világirodalom legmagasabb mércéjével mérhető, az általam – természetesen nagyon hiányosan és töredékesen – ismert balti prózából egyetlen regényt említenék: S. T. Kondrotas *A kigyó pillantása* című, magyarul két kiadásban is megjelent könyvét. A román-francia E. Ciorannal együtt vallom ugyanis: „Nézzék meg egy kis nemzet irodalmi termését: legszembetűnőbb jegye a költészet túlzott bősége. A prózához szükséges egy bizonyos szellemi színvonal, tagolt társadalom, mindenekeelőtt valami hagyomány.” Lehet, hogy a lett és litván irodalomban napjainkban alakul ki a prózának, a regénynek az a hagyománya, amelyből majd remekművek nőhetnek ki. A dolgozat címében szereplő csodálkozó kérdésre mindenesetre az első lelkesedés felkiáltása után a nyugodt munkálkodás a végső válasz.

